

تاریخ دریافت مقاله: ۸۰/۱۱/۹

بررسی مقاله: ۸۱/۴/۱۲

پذیرش مقاله: ۸۲/۱۰/۱۴

مجله علوم تربیتی و روانشناسی

دانشگاه شهید چمران اهواز، ۱۳۸۲

دوره سوم، سال دهم، شماره‌های ۳ و ۴

صص: ۶۳-۹۰

بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان

مقطع

متوسطه استان خوزستان به نماز

کیومرث بشلیده*

غلامحسین مکتبی*

منوچهر تقی‌پور*

دکتر حسین شکرکن*

چکیده

پژوهش حاضر در صدد بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانهای استان خوزستان به نماز است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان روزانه پایه‌های اول، دوم و سوم مقطع متوسطه مدارس دولتی سراسر استان خوزستان است، که در سال تحصیلی ۷۷-۷۸ به تحصیل اشتغال داشته‌اند. نمونه آماری پژوهش حاضر شامل ۱۰۶۲ دانش‌آموز دختر و پسر پایه‌های سه‌گانه مقطع متوسطه است که با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای در چند مرحله انتخاب شدند. ابزار پژوهش مشتمل بر الف- تهیه مقدماتی پرسشنامه عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان به نماز (۷۰ ماده‌ای). ب- تهیه پرسشنامه اصلی با روش تحلیل عوامل از کل نمونه پژوهش (۳۱ ماده‌ای). ج- تهیه پرسشنامه جذب به نماز ویژه دختران (۵۲ ماده‌ای). د- تهیه پرسشنامه

---

*- عضو هیات علمی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

جذب به نماز ویژه پسران (۳۸ ماده‌ای). نتایج حاصل از تحلیل عوامل بر کل نمونه پژوهش منجر به استخراج دو عامل قوی با محتوای تبلیغی-تشویقی (۱۸ ماده) و حسن روابط انسانی-آموزشی با فراگیر (۱۳ ماده)، تبلیغی-آموزشی (۱۰ ماده) و حسن روابط انسانی-آموزشی (۱۰ ماده) را نشان می‌دهد و برای دانش‌آموزان دختر، تحلیل عامل تفکیکی مبین سه عامل قابل حصول با ماهیت تبلیغی-مشارکتی (۲۹ ماده) یادگیری مشاهده‌ای (۱۲ ماده) و حسن روابط آموزشی-انسانی با دانش‌آموزان (۱۱ ماده) است. ضریب همسانی درونی با روش آلفای کرونباخ برای پرسشنامه کلی، پرسشنامه ویژه پسران و پرسشنامه دختران به ترتیب برابر با ۰/۹۰، ۰/۹۰ و ۰/۸۹ می‌باشد که این ضرایب از نظر منطق پژوهش رضایتبخش می‌باشند.

کلیدواژگان: نماز، عبادت، عوامل جاذب

مقدمه

بر اساس آیه شریفه "فطرة الله التي فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله" (سوره روم، آیه ۳۰) "سرشت انسان گرایش به خداشناسی و خداگرایی دارد. بنابراین برای حصول به این هدف، پرستش خداوند متعال امری ضروری و حتمی است، بطوری که در طول تاریخ حیات انسان آئینهای عبادی به صور مختلف خود را نشان داده‌اند. با استناد به آیه شریفه "ماخلقت الجن و الانس الا ليعبدون" (سوره ذاریات، آیه ۵۶)، "انسان سعادت‌مند کسی است که خداوند متعال را عبادت کند تا در پناه قرب الهی به کمال خویش برسد؛ همسو با این دیدگاه، اریک

فروم معتقد است که متعهد شدن به یک عقیده، ایدئولوژی^۱ و... از جمله منابع نیرومند سلامت روانی^۲ و خود-شکوفایی^۳ انسان محسوب می‌شود (سید محمدی، ۱۳۷۷، ص ۲۰۰)؛ و باز در این راستا ابراهام مزلو از دیگر روانشناسان انسان‌گرا، روان‌نژندی^۴ را محصول انحراف از ارزشهای ذاتی انسان می‌داند و روان‌درمانی را هدایت انسان به سوی این ارزشها بر می‌شمارد (همان منبع، ص ۳۴۹). بنابر این در زندگی عقلایی، عبودیت و بندگی خداوند، رکن اساسی دستیابی به قرب الهی است. منظور از

¹ - Ideology

² - Mental health

³ - Self- actualization

⁴ - Nervous

می‌دارد نقش مذهب در سلامت روانی انسان همانند اکسیژن برای تنفس اهمیت دارد. همچنین روانشناسان برجسته دیگری همانند جیمز^۳، یونگ^۴، فروم و فرانکل^۵، بر نقش اعتقادات و رفتارهای مذهبی اشاره کرده و اهمیت آنها را برای بهداشت روانی مورد تأیید قرار داده‌اند (غباری بناب، ۱۳۷۴، ص ۴۹).

زمینه پژوهش

بر اساس آیات و روایات وارده در اسلام، هدف از خلقت انسان عبادت و بندگی خداوند متعال است که برای نیل به این امر، می‌بایست رفتارهای عبادی گوناگونی از انسان سربزند. لذا توجه اندیشمندان و علماء به این مهم، جزء نیازهای اساسی هر جامعه‌ای است. در این راستا بررسیهای داخلی و خارجی متنوعی صورت پذیرفته است که به ذکر پاره‌ای از آنها پرداخته می‌شود. در تحقیقی تحت عنوان "نماز در آئینه پژوهش"، پژوهشگران به تجزیه و تحلیل ۵۲ پژوهش داخلی انجام یافته درباره نماز

عبادت ایجاد نوعی رابطه خاضعانه و ستایشگرانه انسان با خالق هستی است. هیچ شریعتی بدون نماز وجود نداشته است. گرچه در کیفیت برگزاری نماز با یکدیگر اختلاف داشته‌اند. بی‌تردید خداوند در قرآن کریم اقامه نماز را وظیفه ثابت و لایتغیر هر انسانی می‌داند و می‌فرماید: "ان الصلوة کانت علی المومنین کتاباً موقوتاً" به درستی که نماز بر مؤمنان ثابت و واجب گردیده است (سوره نسا آیه ۱۰۳)؛ و همچنین بیش از ۱۲۲ آیه در قرآن مجید پیرامون نماز نازل شده است که این امر نشان دهنده اهمیت و منزلت نماز نزد خداوند بی‌همتا است. علیرغم اهمیت عبادی برای همه انسانها و خصوصاً نوجوانان، رفتارهای مذهبی کمتر از سوی علمای تعلیم و تربیت و روانشناسی مورد مذاقه علمی قرار گرفته است. بر اساس پژوهش لارسون و همکاران^۱ (۱۹۸۸) کمتر از ۰/۱۰ مقالات چاپ شده در مجلات روانشناسی و روان پزشکی پیرامون (در زمینه) پژوهشهای مذهبی است؛ این در حالی است که بنیامین راش^۲ پدر روان پزشکی اظهار

³ - W. James

⁴ - C. G. Jung

⁵ - V. E. Frankl

¹ - Larson & et al.

² - B. Rush

(۱۳۷۱) پژوهشی را درباره علل عدم گرایش به نماز بر روی ۱۰۰۰ دانش‌آموز دوره راهنمایی و دبیرستان استان مازندران انجام داده و مهمترین علل عدم گرایش دانش‌آموزان به نماز را به شرح زیر عنوان می‌کنند: تنبلی و سستی، عدم آگاهی و شناختی پیرامون فواید و اثرات نماز، نماز خواندن را نمی‌دانند، عدم تأثیر نماز در اخلاق و رفتار برخی نمازگزاران، احساس گناه و شرمساری از اعمال خویش و در پایان اینکه چون پدر، مادر و دوستان آنها به نماز اهمیت نمی‌دهند.

گیلک و ظروفی (۱۳۷۰) در بررسی‌ای با عنوان "تمایل به اقامه نماز" بر روی ۳۶۰۰ زن مرد در گروه‌های سنی دریافتند جنسیت، میزان تحصیلات، وضعیت اقتصادی-اجتماعی و کنترل از سوی والدین متغیرهای پیش‌بین معنی‌داری برای تمایل به اقامه نماز هستند. مطالعه شورای عالی جوانان در سال ۱۳۷۳ بر روی یک نمونه آماری ۱۲۰۰ نفری از نوجوانان و جوانان سنین بین ۱۱ تا ۲۹ ساله تهرانی نشان داد که ۵۵٪ از آزمودنیها هر دو جنس اظهار نموده‌اند که نماز می‌خوانند. بالاترین درصد دختران جوان نمازخوان متعلق به گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله (۶۹/۳٪)

پرداخته‌اند. از مجموع ۵۲ تحقیق، ۲۷ مورد از آنها درصد تعیین عوامل مؤثر در جذب جوانان به اقامه نماز از نظر چگونگی برگزاری، امکانات، نظرات و گرایشات دانش‌آموزان به نماز، ۵ پژوهش در خصوص راههای جذب دانش‌آموزان به نماز؛ ۴ تحقیق در رابطه با تأثیر برپایی نماز در مدرسه بر اعمال و رفتار دانش‌آموزان و سرانجام ۱ مورد نیز به بررسی علل عدم حضور دبیران در جماعت مدارس است. یافته‌های این تحلیل به چهار حیطه قابل طبقه‌بندی است. حیطه اول پژوهشها، مبتنی بر شناخت وضع موجود اقامه نماز در مدارس است. حیطه دوم بررسیها، درصد کند و کاو در عوامل مؤثر در جذب یا عدم جذب به نماز تحت عناوین درون مدرسه‌ای، خانوادگی، فردی و اجتماعی را در بر می‌گیرند. حیطه سوم نقش تقویت‌کننده‌های اجتماعی به ویژه احترام به شخصیت دانش‌آموزان و دیگر تقویتها در جذب دانش‌آموزان به نماز را مورد بررسی قرار داده‌اند. در حیطه چهارم، این پژوهشها تأثیر نماز را بر ابعاد روانی، عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان مورد توجه قرار داده‌اند. حسینی و دلاویز

و پسران جوان مربوط به گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله (۵۷٪) می‌باشد. از کل آزمودنیها، متأهلین بیش از مجردین، دختران بیش از پسران، شاغلین مرد بیش از غیر شاغلین مرد، زنان خانه دار بیش از زنان شاغل، باسوادان بیش از کم سوادان به اقامه نماز می‌پردازند. پژوهش جهانیان (۱۳۷۶)، به نقل از امام جمعه و جعفری، (۱۳۷۸) در رابطه با عوامل جذب به نماز بر روی جوانان نشان می‌دهد که ۹۵٪ از کسانی که به سوی نماز گرایش دارند، نماز را عامل آسایش روحی می‌دانند و از برقراری رابطه با خدا در نماز خشنود هستند؛ در رابطه با این موضوع که آرامش و خشنودی از عبادت انسان را بیشتر بسوی آن سوق می‌دهد، بررسیهای گوناگونی صورت گرفته است. در بررسی کوزم^۱ (۱۹۹۶) در خصوص تأثیر آئین عبادی در درمان افسردگی این نتیجه بدست آمد که حالات افسردگی بیمار مبتلا به سرطان پروستات بعد از حضور در کلیسا و اجرای آئینهای عبادی بهبود یافته است. گوهرنیک^۲ (۱۹۹۵) در تحقیق با عنوان مناجات، واقعیت دیده و ناشنیده اظهار

می‌دارد که مناجات نوعی روش ایده‌آل برای تداوم زندگی محسوب می‌شود و گفتگو با خداوند در نهایت به لذت، رضایت، پذیرش و تجلی نفس منجر خواهد شد. پولوما و پندلتون^۳ (۱۹۹۱) پژوهشی تحت عنوان اثرات عبادت و تجارب آن بر بهزیستی عمومی ۵۶۰ خانوار انجام دادند، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بهترین پیش‌بینی کننده بهزیستی افراد، فراوانی عبادت و تجربیات ناشی از آنها است. آشبی و لنها^۴ (۱۹۹۴) بررسی با عنوان عبادت به منزله راهکاری برای سازگاری بر روی ۱۰۵ بیمار مبتلا به درد مزمن انجام دادند، آنها به این نتیجه رسیدند که بیماران برای سازگاری با درونشان به عبادت و نیایش متوسل می‌گردند؛ این یافته، نتایج تحقیقات گذشته را تأیید می‌کند.

یافته‌های پژوهشی با عنوان تفاوت‌های سنی در الگوها و همبستگی آن با فراوانی عبادت و نیایش روی ۱۴۸۱ زن و مرد سنین مختلف نشان می‌دهد که عبادت و نیایش غالباً در تمام گروههای سنی مورد نظر صورت می‌گیرد، اما در افراد

³ - Poloma & Pendleton

⁴ - Ashby & Lenhart

¹ - Kozem

² - Goehring

نماز، اقامه نماز در اول وقت، توجه به الفاظ و معانی هنگام برپایی آن و خواندن نمازهای مستحبی با ابتلاء به اختلال افسردگی اساسی رابطه معکوس دارد (موسوی، ۱۳۷۸).

موضوع پژوهش

پژوهش حاضر به بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه استان خوزستان به سوی نماز در سال تحصیلی ۷۷-۷۸ پرداخته است.

اهداف پژوهش

پژوهش حاضر دارای اهدافی است که به اختصار مشتمل بر:
الف. تبیین عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب دانش‌آموزان به سوی اقامه نماز
ب. مقایسه دیدگاه‌های دانش‌آموزان دختر و پسر طبقات مختلف اقتصادی-اجتماعی در سه پایه اول، دوم و سوم مقطع تحصیلی متوسطه از لحاظ علل گرایش آنها به سوی نماز است.

بزرگسال، مردان و آمریکایی‌های آفریقایی تبار نسبت به آمریکاییهای سفید پوست بیشتر دیده می‌شود. تحلیل‌های آماری که بر روی گروه‌های سنی مختلف انجام گرفته است بیانگر ارتباط معنی‌دار میان عبادت و نیایش با رفتار، احساس و تجارب مذهبی افراد است. (لوین و تایلور^۱، ۱۹۹۷).
بررسی باتلر و همکاران^۲ (۱۹۹۸) نشان می‌دهد که زوج‌های متدین^۳، عبادت را به عنوان یک رویداد آرام بخش مهم قلمداد می‌کنند که در سازش و حل مشکلات خویش از آن استفاده می‌کنند؛ همچنین از جمله اثرات عبادت، کاهش احساسات خصمانه^۴، واکنش‌های هیجانی^۵ و افزایش رفتارهای ارتباطی، مشارکتی و همدلانه با دیگران توأم با نگاه به دور از تعصب می‌باشد.

یافته‌های پژوهشی با عنوان "رابطه نحوه برگزاری نماز و اختلالات افسردگی بر روی ۲۰۰ نفر افراد بیمار و همراهان سالم آنها" (بطور مساوی) نشان می‌دهد که چگونگی برگزاری نماز، تبیین و شناخت

¹ - Levin & Taylor

² - Butler & et al.

³ - Religious

⁴ - Hostile emotion

⁵ - Emotional

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه ۱: بین ارزشیابی دانش‌آموزان دختر و پسر از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب آنها به نماز (پرسشنامه کلی) تفاوت وجود دارد.

فرضیه ۲: بین ارزشیابی دانش‌آموزان دختر و پسر با وضعیت اقتصادی-اجتماعی بالا، پایین و متوسط از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب آنها به نماز (پرسشنامه کلی) تفاوت وجود دارد.

فرضیه ۳: بین ارزشیابی دانش‌آموزان دختر و پسر پایه‌های اول، دوم و سوم مقطع متوسطه از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب آنها به نماز (پرسشنامه کلی) تفاوت وجود دارد.

فرضیه ۴: بین ارزشیابی دانش‌آموزان پسر با وضعیت اقتصادی-اجتماعی بالا، پایین و متوسط از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب آنها به نماز (پرسشنامه ویژه پسران) تفاوت وجود دارد.

فرضیه ۵: بین ارزشیابی دانش‌آموزان پسر دانش‌آموزان پسر پایه‌های اول، دوم و سوم متوسطه از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب آنها به نماز

(پرسشنامه ویژه پسران) تفاوت وجود دارد.

فرضیه ۶: بین ارزشیابی دانش‌آموزان دختر با وضعیت اقتصادی-اجتماعی بالا، متوسط و پایین از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب آنها به نماز (پرسشنامه ویژه دختران) تفاوت وجود دارد.

فرضیه ۷: بین ارزشیابی دانش‌آموزان دختر پایه‌های اول، دوم و سوم مقطع متوسطه از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب آنها به نماز (پرسشنامه ویژه دختران) تفاوت وجود دارد.

روش پژوهش

× جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر سه پایه دبیرستانهای سراسر استان خوزستان به استثناء دانش‌آموزان دبیرستانهای شبانه و غیرانتفاعی می‌باشد.

× نمونه آماری این بررسی در برگرفته ۱۰۶۲ دانش‌آموز دختر و پسر پایه‌های اول، دوم و سوم دبیرستانهای سراسر استان خوزستان است.

روش نمونه گیری

به منظور دستیابی به نمونه آماری از روش تصادفی طبقه‌ای در چند مرحله استفاده گردید. برای انتخاب نمونه پژوهش، استان خوزستان به پنج قسمت جغرافیایی شمال، جنوب، مرکز، مغرب و مشرق تقسیم گردید؛ سپس با رعایت نسبت مساوی، ۸ شهرستان آبادان، ایذه، بهبهان، سوسنگرد، شادگان، شوش، شوشتر، مسجد سلیمان، نواحی ۱ و ۲ آموزش و پرورش اهواز به

صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. در نهایت ۲۰ دبیرستان دخترانه و ۲۰ دبیرستان پسرانه گزینش شدند و از این مدارس ۱۰۶۲ دانش‌آموز دختر و پسر پایه‌های اول تا سوم متوسطه انتخاب گردیدند.

حجم نمونه پژوهش ۱۰۶۲ دانش‌آموز است ولی به علت اینکه برخی از دانش‌آموزان جنسیت یا پایه تحصیلی خود را گزارش نکرده‌اند حجم نمونه در جدول

جدول ۱. توصیف آزمودنیها براساس جنسیت و پایه تحصیلی

مجموع	پسر	دختر	آزمودنیها
			پایه تحصیلی
181	93	88	اول
364	192	172	دوم
371	208	163	سوم
916	493	423	مجموع

شماره ۱ کمتر از ۱۰۶۲ نفر می‌باشد.

شیوه اجرا تحقیق

یکی از مراحل اساسی در امر پژوهش نحوه و چگونگی انتخاب آزمودنیها و اجرای ابزار پژوهش در مورد آنهاست. برای دستیابی به این امر پس از انتخاب

مدارس مورد نظر از شهرستانهای استان و تعیین تعداد دانش‌آموزان دختر و پسر هر مدرسه، رابطین تحقیقات اداره‌های آموزش و پرورش شهرستانهای استان در زمینه اهداف پژوهش، نحوه اجراء و تکمیل ابزار پژوهش آشنا شدند؛ آنگاه همه موارد فوق‌الذکر به آزمودنیها انتقال

بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه...

مدارس دوره دبیرستان مراحل گوناگونی طی شد که به شرح آنها پرداخته می‌شود. در مرحله اول پژوهش چون که پژوهشگران درصدد اکتشاف عوامل مؤثر در جذب دانش‌آموزان به نماز بودند، به تدوین سؤالات انشائی اقدام کردند؛ در دومین مرحله، این گونه سؤالات در اختیار ۲۰۰ آزمودنی دختر و پسر قرار داده شده و از آنها خواسته شد که به تفصیل به سؤالات پاسخ دهند، در مرحله سوم با بررسی که بر روی پاسخهای آزمودنیها انجام گرفت، پرسشنامه‌ای مقدماتی مشتمل بر ۷۷ ماده تهیه گردید؛ در چهارمین مرحله این فرایند، پرسشنامه مقدماتی توسط ۵۰ آزمودنی سه پایه و برخی از اساتید گروه روان‌شناسی مورد بررسی و بازبینی قرار گرفت و آنگاه تعداد ۷ ماده به عنوان ماده‌های مبهم یا مشابه از پرسشنامه مقدماتی حذف شد؛ و در آخرین مرحله پرسشنامه‌ای با ۷۰ ماده برای مقاصد پژوهش تهیه و منظم گردید. نحوه نمره‌گذاری سؤالات پرسشنامه بر اساس یک طیف ۵ درجه‌ای از نمره ۱ (برای گزینه هیچ) تا نمره ۵ (برای گزینه بسیار زیاد) بود.

داده شد و داده‌های لازم برای پژوهش جمع‌آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روشهای آمار توصیفی از قبیل فراوانی، میانگین، انحراف معیار و روشهای آمار استنباطی از قبیل تحلیل عوامل، آزمون t برای گروههای مستقل واریانس یک راه استفاده شد.

ابزار پژوهش

در پژوهش حاضر از چهار نوع ابزار از شامل الف- پرسشنامه مقدماتی (۷۰ ماده‌ای) ب- پرسشنامه تحلیل شده برای کل نمونه پژوهش (۳۱ ماده‌ای) ج- پرسشنامه تحلیل شده برای پسران (۳۸ ماده‌ای) د- پرسشنامه تحلیل شده برای دختران (۵۲ ماده‌ای)، استفاده شده؛ که به چگونگی تدوین آنها پرداخته می‌شود.

به منظور ساخت ابزاری (پرسشنامه‌ای) جهت ارزیابی نگرش دانش‌آموزان نسبت به عوامل مؤثر در جذب به نماز در

چرخش متعامد^۳ محورها از نوع واریماکس^۴ منجر به استخراج دو عامل اساسی گردید. با روش واریماکس پس از سه چرخش آزمایشی ۱۸ ماده روی عامل اول و ۱۳ ماده روی عامل دوم قرار گرفت. بررسی ماده‌های عامل اول نشان می‌دهد که یک عامل تشویقی در این عامل نهفته است. برای مثال اردو بردن دانش‌آموزان نمازخوان و وجود ستاد نماز در مدارس، به ترتیب دارای بیشترین بار عاملی یعنی ۰/۶۴ و ۰/۶۳ می‌باشند. اما در ماده‌های عامل دوم یک عامل حسن روابط انسانی-آموزشی با فراگیران وجود دارد، لذا رسیدگی به اعتراضات دانش‌آموزان جهت تصحیح مجدد اوراق امتحان، رسیدگی به شکایات یا نظرات آنها در صندوق پیشنهادات، برخورد مناسب و به دور از اضطراب با دانش‌آموزان در جلسه امتحان به ترتیب دارای بیشترین بار عاملی ۰/۷۹، ۰/۷۶ و ۰/۷۵ می‌باشند. از سوی دیگر میزان واریانس تبیین شده توسط این عامل به ترتیب برابر با ۱۸/۵۶ و ۱۱/۵۴ است. منظور از واریانس تبیین شده به سهم این

بعد از جمع‌آوری اطلاعات از نمونه پژوهش، کدگذاری و ورود داده‌ها به رایانه صورت پذیرفت؛ سپس با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS/PC9 داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در آغاز برای تعیین تعداد عاملهای مناسب جهت پژوهش از آزمون اسکری^۱ استفاده شد، آزمون اسکری بر سه عامل (با توجه به ارزش ویژه عوامل) تأکید نمود، ولی از آنجایی که در عامل سوم آمیختگی زیادی مشهود بود و از سوی دیگر همسانی درونی آن نیز در حد قابل قبول نبود، لذا مبنای نقطه برش برای تعیین عوامل ۰/۵۲ مدنظر قرار گرفت که بر اساس آن دو عامل قوی بدست آمد. شایان ذکر است ضرایب آزمون^۲ KMO برابر با ۰/۹۴ است، لذا داده‌های پژوهش برای تحلیل عوامل از بسندگی لازم برخوردار بود. بررسی کرویت داده‌ها نشان می‌دهد که مقدار آن برابر است با ۱۵۹۴۱/۲۵ که در سطح $P < ۰/۰۰۰۱$ معنی‌دار می‌باشد.

رویه‌م رفته تحلیل عوامل داده‌ها با روش تحلیل عناصر اصلی و روش

^۳ - Independennt or 90 degree angle

^۴ - Varimax

^۱ - Scree test

^۲ - Kaiser- Meyer-Olkin of sampling Adequacy

بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه...

عاملها از علل جذب به نماز که در پرسشنامه آورده شده است اشاره دارد. بدیهی است هرچه واریانس تبیین شده توسط همان تعداد عامل بالاتر باشد پرسشنامه ساخته شده از غنای بیشتری نسبت به علل جذب به نماز برخوردار خواهد بود. همان طور که در جدول ۲ ملاحظه می‌شود به منظور سنجش همسانی درونی

کل پرسشنامه و عاملهای آن از ضرایب آلفای کرونباخ و دو نیمه کردن، استفاده شده است. با توجه به تفاوت‌های عمده احساسی، عاطفی و شناختی بین دانش‌آموزان دختر و پسر و نیز اهمیت جنسیت به عنوان یک متغیر تعدیل‌کننده لازم بود تا داده‌های مربوط به هر دو جنس به تفکیک بررسی شوند.

جدول ۲. ضرایب آلفای کرونباخ و تنصیف آزمودنیهای دختر، پسر و کل در پرسشنامه ۳۱ ماده‌ای

کل		پسر		دختر		آزمودنیها
تنصیف	آلفای کرونباخ	تنصیف	آلفای کرونباخ	تنصیف	آلفای کرونباخ	عوامل ضرایب آماری
0/88	0/89	0/88	0/89	0/88	0/89	اول
0/88	0/89	0/87	0/88	0/89	0/89	دوم
0/92	0/90	0/92	0/90	0/92	0/89	کل پرسشنامه

عامل، KMO برابر ۰/۹۰ و کرویت برابر با ۱۰۸۵۲/۳۳ است، که در سطح $P < ۰/۰۰۰۱$ معنی‌دار می‌باشند.

تحلیل عوامل داده‌ها با روش واریماکس پس از ۸ چرخش آزمایشی منجر به قرار گرفتن ۱۸، ۱۰ و ۱۰ ماده به ترتیب بر روی عامل اول، دوم و سوم شد. بنابراین پرسشنامه‌ای ۳ عاملی با ۳۸ ماده ساخته شد و از سوی دیگر ۳۲ ماده به دلیل

ویژگیهای روان سنجی پرسشنامه عوامل مؤثر در جذب دانش‌آموزان پسر به نماز به منظور تدوین پرسشنامه‌ای برای آزمودنیهای پسر پژوهش، پس از طی مراحل جمع آوری، کدگذاری و ورود داده‌ها به رایانه، آنگاه داده‌ها با استفاده از آزمونهای آماری اسکری، کایزو مایر-الکین و کرویت مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج نشان می‌دهد، آزمون اسکری با ۳

پرسشنامه بر حسن روابط انسانی-آموزشی معلمان و کادر مدرسه با دانش‌آموزان پسر تأکید می‌کند. ماده‌هایی همچون رسیدگی به اعتراضات دانش‌آموزان برای تصحیح مجدد اوراق امتحانی (برگه امتحانی)، رسیدگی به شکایات یا نقطه نظرات دانش‌آموزان در صندوق پیشنهادات مدرسه، چشم‌پوشی از خطاهای دانش‌آموزان از سوی کادر آموزشی و اداری مدرسه، عدالت معلم در نمره دادن به فراگیران، عدم ایجاد اضطراب برای دانش‌آموزان در هنگام برگزاری جلسه امتحان و پرهیز از تهدید دانش‌آموزان را شامل می‌شود، گفتنی است که این عامل از همسانی درونی بالایی برخوردار است. در جدول ۳ ضرایب همسانی درونی پرسشنامه عوامل مؤثرتر جذب دانش‌آموزان پسر به نماز ارائه شده است.

غیرقابل قبول بودن بار عاملی آنها (کمتر از ۰/۴۳) از پرسشنامه حذف گردید. میزان واریانس تبیین شده این سه عامل برابر ۰/۲۶/۳۰٪ است. محتوای عامل اول بیشتر اشباع از یک عامل تشویقی-ترغیبی، از قبیل افزایش نمره انضباط به علت شرکت در نماز، تشویق کلامی معلمان از نمازگزاران، تمیز بودن محل نمازخانه، اردو بردن دانش‌آموزان نمازگزار و امر و نهی کردن به دانش‌آموزان به ترتیب واجد بیشترین بار عاملی ۰/۵۷، ۰/۵۵، ۰/۵۳، ۰/۵۲، ۰/۵۲ بوده‌اند. اما عامل دوم در برگیرنده گرایشهای آموزشی-تبلیغی از قبیل آموزش قرائت و اقامه نماز، پیگیری جدی مناسک نماز، نمایش فیلمهای مذهبی و وجود پیش نماز روحانی است که به ترتیب دارای بار عاملی ۰/۵۳، ۰/۵۲، ۰/۵۲ و ۰/۵۲ می‌باشند. عامل سوم

جدول ۳. ضرایب همسانی درونی کل پرسشنامه و عوامل مؤثر آن در جذب دانش‌آموزان پسر به نماز

تنصیف	آلفای کرونباخ	ضرایب آزمونهای اعتبار
		عوامل پرسشنامه
0/85	0/88	اول
0/79	0/80	دوم
0/84	0/87	سوم
0/74	0/91	کل

گرایش تبلیغی-مشارکتی آزمودنیهای دختر را نشان می‌دهد. برای نمونه، برگزاری مسابقات در زمینه مفاهیم نماز، تمیز و مرتب بودن نمازخانه، شرکت مربیان و معلمان در مراسم نماز، همکاری خانواده با کادر مدرسه در زمینه مسائل دینی، مشارکت دانش‌آموزان در نماز، و وجود کتابهای آموزنده از جمله ماده‌های مبین گرایش تبلیغی- مشارکتی دانش‌آموزان دختر است؛ که به ترتیب دارای بار عاملی ۰/۶۵، ۰/۶۴، ۰/۶۳، ۰/۶۲ و ۰/۶۲ می‌باشند. در عامل دوم این پرسشنامه ماده‌هایی همانند پیشنهاد روحانی، سخنرانی پیرامون نماز، علاقه دانش‌آموزان به اقامه نماز و شرکت کلیه دانش‌آموزان در مراسم اقامه نماز به ترتیب دارای بار عاملی ۰/۶۱، ۰/۶۰، ۰/۵۵، ۰/۵۴ می‌باشند؛ این عامل تحت عنوان الگوهای مشاهده‌ای- تبلیغی در گرایش دانش‌آموزان به اقامه نماز نامگذاری می‌شود. جدول ۴ به ذکر ضرایب آلفای کرونباخ و تنصیف همسانی درونی بین عوامل پرسشنامه مؤثر در جذب دانش‌آموزان دختر به نماز پرداخته است.

ویژگیهای روان سنجی پرسشنامه عوامل مؤثر در جذب دانش‌آموزان دختر به نماز این پرسشنامه، همچون پرسشنامه پسران ویژگیهای روان سنجی مطلوب و مناسبی برای تحلیل عوامل برخوردار بود. اجرای آزمون اسکری به تبیین سه عامل اساسی می‌پردازد، آزمونهای KMO برابر است با ۰/۹۲ و بارتلت برابر با ۱۳۲۳۴/۰۲ که در سطح $P < ۰/۰۰۰۱$ معنی‌دار است. بنابر این داده‌ها برای تحلیل عوامل مناسب به نظر می‌رسند. تحلیل عوامل داده‌ها با روش واریماکس پس از ۸ چرخش آزمایشی منجر به تعیین ۲۹ ماده روی عامل اول، ۱۲ ماده روی عامل دوم و ۱۱ ماده روی عامل سوم گردید؛ ۱۸ ماده نیز به دلیل پایین بودن سطح بار عاملی آنها یعنی کمتر از ۰/۴۵ از پرسشنامه ویژه دختران حذف گردید. سرانجام، برای دانش‌آموز دختر، پرسشنامه‌ای با ۳ عامل و مرکب از ۵۲ ماده ساخته شد. میزان واریانس تبیین شده این سه عامل برابر با ۰/۷۲، ۰/۳۳ می‌باشد. محتوای عامل اول پرسشنامه دختران بیشتر مشتمل بر ماده‌هایی است که

مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

جدول ۴. ضرایب آلفای کرونباخ و تصنیف برای پرسشنامه عوامل مؤثر در جذب دانش‌آموزان دختر به نماز

تصنیف	آلفای کرونباخ	ضرایب آزمونهای اعتبار عوامل پرسشنامه
0,90	0,89	اول
0,84	0,84	دوم
0,85	0,89	سوم
0,77	0,92	کل

جدول ۵. تعداد نمونه، میانگین و انحراف معیار دانش‌آموزان دختر و پسر با وضعیت اجتماعی و اقتصادی

مختلف در پرسشنامه کلی

مذکر			مؤنث			آزمودنیها
انحراف معیار	میانگین	تعداد	انحراف معیار	میانگین	تعداد	وضعیت متغیر اقتصادی-اجتماعی
20/65	99/64	145	20/53	103/99	157	بالا
17/83	107/46	183	16/62	111/05	171	متوسط
18/72	104/14	222	18/12	106/74	150	پایین
19/16	104/06	550	18/65	107/28	478	کل

وضعیت اقتصادی-اجتماعی و آماره‌های

گوناگون پرداخته می‌شود.

همان طور که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود نمره کل آزمودنیهای دختر در پرسشنامه کلی عوامل مؤثر در جذب به نماز در مدارس، ۳/۳ واحد بیشتر از آزمودنیهای پسر است.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های تحقیق در دو بخش: الف. توصیفی و ب. فرضیات پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرند.

الف. یافته توصیفی تحقیق

در اینجا به توصیف آزمودنیها به صورت کلی و تفکیک جنسیت با توجه به

جدول ۶. تعداد نمونه، میانگین و انحراف معیار دانش‌آموزان دختر و پسر با توجه به پایه‌های تحصیلی در

پرسشنامه کلی عوامل مؤثر در جذب به نماز

مذکر	مؤنث	آزمودنیها
------	------	-----------

بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه...

انحراف معیار	میانگین	نمونه	انحراف معیار	میانگین	نمونه	آماره پایه تحصیلی
19/34	103/77	93	19/41	1036/64	88	پایه اول
17/87	103/17	192	17/55	109/09	172	پایه دوم
20/18	106/37	208	18/76	107/99	163	پایه سوم
19/17	104/63	493	18/40	108/15	423	کل

جدول ۷. تعداد نمونه میانگین، انحراف معیار آزمودنیهای پسر با توجه به وضعیت اقتصادی-اجتماعی در

پرسشنامه عوامل مؤثر در جذب آزمودنیهای پسر به نماز

پسر			آزمودنیها
انحراف معیار	میانگین	تعداد	آماره وضعیت اقتصادی-اجتماعی
24/30	123/33	154	بالا
20/75	132/57	183	متوسط
23/32	128/39	222	پایین
23/005	128/45	550	کل

و ۱۲۷/۴۴ به ترتیب مربوط به پایه‌های تحصیلی سوم و اول تحصیلی است. در جداول شماره ۹ و ۱۰ به توصیف وضعیت نمرات آزمودنیهای دختر با توجه به وضعیت اقتصادی-اجتماعی پایه‌های تحصیلی بر اساس پرسشنامه عوامل مؤثر در جذب دانش‌آموزان دختر به نماز پرداخته شده است.

۱۰۳/۱۷ متعلق به آزمودنیهای پسر پایه دوم و بیشترین میانگین برابر با ۱۰۹/۰۹ از آن دانش‌آموزان دختر پایه دوم می‌باشد. با توجه به جدول ۷، بیشترین و کمترین میانگین آزمودنیهای پسر برابر با ۱۳۲/۵۷ و ۱۲۳/۳۳ به ترتیب متعلق به وضعیت اقتصادی-اجتماعی متوسط و بالا است. نتایج جدول ۸ نشان می‌دهند، بیشترین و کمترین آزمودنیهای پسر برابر با ۱۳۰/۹

جدول ۸. تعداد نمونه، میانگین و انحراف معیار آزمودنیهای پسر با توجه به پایه‌های تحصیلی در پرسشنامه عوامل مؤثر در جذب آزمودنیهای پسر به نماز

مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

پسر			آزموذنیها
انحراف معیار	میانگین	تعداد نمونه	آماره / پایه تحصیلی
22/3	127/44	93	اول
21/9	128/17	192	دوم
24/22	130/9	208	سوم
22/98	129/8	493	کل

جدول ۹. تعداد، میانگین و انحراف معیار آزموذنیهای دختر با توجه به وضعیت اقتصادی-اجتماعی در

پرسشنامه عوامل مؤثر در جذب دانش‌آموزان دختر به نماز

دختر			آزموذنیها
انحراف معیار	میانگین	تعداد نمونه	وضعیت اقتصادی-اجتماعی / آماره
31/54	178/51	157	بالا
26/59	190/86	171	متوسط
29/30	185/26	150	پایین
29/53	185/04	478	کل

پژوهش حاضر برخوردار از ۷ فرضیه است؛ در ابتدا هر فرضیه بیان می‌شد، آنگاه جدول مربوط به آن ترسیم و در نهایت بر اساس نتایج مندرج در هر جدول، فرضیه مورد نظر تأیید یا رد می‌شود.

فرضیه ۱: بین ارزشیابی دانش‌آموزان دختر و پسر از لحاظ عوامل مؤثر درون

اقتصادی-اجتماعی متوسط و پایین است. همان گونه که جدول ۱۰ نشان می‌دهد، بیشترین و کمترین آزموذنیهای دختر برابر با ۱۸۸/۰۸ و ۱۸۶/۰۶ به ترتیب مربوط به پایه‌های تحصیلی دوم و سوم تحصیلی است.

ب. یافته مربوط به فرضیه‌های تحقیق

جدول ۱۰. تعداد نمونه، میانگین و انحراف معیار آزموذنیهای دختر با توجه به پایه‌های تحصیلی در

پرسشنامه عوامل مؤثر در جذب آزموذنیهای دختر به نماز

بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه...

پسر			آزمودنیها
انحراف معیار	میانگین	تعداد نمونه	آماره / پایه تحصیلی
29/96	185/02	88	اول
26/68	188/08	172	دوم
29/21	186/06	163	سوم
28/33	186/66	423	کل

جدول ۱۱. خلاصه نتایج آزمون t گروههای مستقل برای مقایسه نمره‌های آزمودنیهای دختر و پسر در

پرسشنامه کلی عوامل مؤثر در جذب دانش‌آموزان به نماز

P	t	F	انحراف معیار S	میانگین M	تعداد N	جنس	شاخص / تغییر
0/028	2/20		19/09	106/79	488	دختر	پرسشنامه کلی عوامل مؤثر در جذب
			19/13	104/17	560	پسر	آزمودنیهای دختر و پسر به نماز

فرضیه ۲: بین ارزشیابی دانش‌آموزان با وضعیت اقتصادی-اجتماعی بالا، متوسط و پایین از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب آنها به نماز (پرسشنامه کلی) تفاوت وجود دارد.

به طوری که در جدول ۱۲ مشاهده می‌شود نتایج آزمون F بین دانش‌آموزان با وضعیتهای اقتصادی-اجتماعی گوناگون در پرسشنامه کلی، برابر با ۱۲/۲۸ است که در سطح $P < 0/0001$ تفاوت معنی‌داری وجود دارد. آزمون شفه نشان می‌دهد تنها بین دانش‌آموزان طبقات بالا و پایین

مدرسه‌ای در جذب آنها به نماز (پرسشنامه کلی) تفاوت وجود دارد. همان‌طور که در جدول ۱۱ ملاحظه می‌شود، نتایج آزمون t تفاوت بین میانگین نمره‌های آزمودنیهای دختر و پسر در پرسشنامه کلی برابر با ۲/۲۰ است که با توجه به آزمون دو دامنه، در سطح $P < 0/028$ از لحاظ آماری تفاوت معنی‌داری بین آزمودنیها وجود دارد. بنابراین، فرضیه اول تحقیق تأیید می‌شود و جهت تفاوت موجود به سود آزمودنیهای دختر است.

مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

جدول ۱۲. تحلیل واریانس بین ارزشیابی آزمودنیها با توجه به وضعیت اقتصادی- اجتماعی سه گانه نسبت به عوامل مؤثر در جذب آنها به نماز (پرسشنامه کلی)

P	F	میانگین مجذورات MS (S ²)	درجات آزادی d.f	مجموع مجذورات SS	منابع تغییراتی
		4327/5	2	8655/04	بین گروهها ssb
0/0001	12/28	352/4	1030	362994/6	درون گروهها ssw
			1032	371649/7	کل sst

با توجه به نتایج بدست آمده ($P < 0/46$)، فرضیه ۴: بین ارزشیابی دانش‌آموزان پسر با وضعیت اقتصادی- اجتماعی بالا، متوسط و پایین از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای به جذب نماز (پرسشنامه پسران) تفاوت وجود دارد.

تفاوت معنی‌داری وجود دارد؛ حال آنکه بین گروههای دیگر این گونه نیست. با توجه به نتایج بدست آمده، فرضیه دوم پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد. فرضیه ۳: بین ارزشیابی دانش‌آموزان پایه اول، دوم و سوم دبیرستان از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب آنها به نماز (پرسشنامه کلی) تفاوت وجود دارد.

جدول ۱۳. تحلیل واریانس یک‌راهه بین ارزشیابی دانش‌آموزان پسر با توجه به وضعیت اقتصادی- اجتماعی سه‌گانه از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای به جذب نماز (پرسشنامه پسران)

P	F	میانگین مجذورات MS (S ²)	درجات آزادی d.f	مجموع مجذورات SS	منابع تغییراتی
		3451/9	2	6902/2	بین گروهها ssb
0/001	6/65	518/5	547	283651/9	درون گروهها ssw
			549	290554/1	کل sst

به نماز (پرسشنامه پسران)، برابر با $6/65$ است که در سطح $P < 0/0001$ تفاوت معنی‌داری وجود دارد. گفتنی است آزمون شفه بیانگر این است که تفاوت موجود

همان گونه که در جدول ۱۳ دیده می‌شود نتایج آزمون F بین دانش‌آموزان پسر با وضعیت اقتصادی- اجتماعی سه‌گانه از لحاظ عوامل مؤثر در جذب آنها

بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه...

صرفاً میان طبقات اقتصادی-اجتماعی بالا و متوسط است. بنابراین فرضیه چهارم پژوهش تأیید می‌شود. فرضیه ۵: بین ارزشیابی دانش‌آموزان پسر پایه اول، دوم و سوم دوره دبیرستان از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در

جدول ۱۴. تحلیل واریانس بین ارزشیابی آزمودنیهای دختر با توجه به وضعیت اقتصادی-اجتماعی بالا، متوسط و پایین از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب آنها به نماز (پرسشنامه دختران) با توجه به

پایه‌های سه‌گانه دبیرستان

P	F	میانگین مجذورات MS (S ²)	درجات آزادی d.f	مجموع مجذورات SS	منابع تغییراتی
		6240/6	2	12481/19	بین گروهها ssb
0/001	7/34	849/22	475	403382/7	درون گروهها ssw
			477	415863/9	کل sst

بالا و متوسط تفاوت معنی‌داری وجود دارد و گروههای دیگر فاقد تفاوت معنی‌دار هستند. بنابر این فرضیه ششم پژوهش تأیید می‌شود.

فرضیه ۷: بین ارزشیابی دانش‌آموزان دختر پایه اول، دوم و سوم دبیرستان از لحاظ عوامل مؤثر در جذب آنها به نماز (پرسشنامه دختران) تفاوت وجود دارد. با توجه به یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه هفتم ($P < 0/67$ و $F = 0/39$) این فرضیه رد می‌شود.

با وضعیت اقتصادی-اجتماعی بالا، متوسط و پایین از لحاظ عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای در جذب آنها به نماز (پرسشنامه دختران) تفاوت وجود دارد.

همان گونه که در جدول ۱۴ مشاهده می‌شود نتایج آزمون F بین دانش‌آموزان دختر با وضعیت اقتصادی-اجتماعی سه‌گانه از لحاظ عوامل مؤثر در جذب آنها (پرسشنامه دختران)، برابر با ۷/۳۴ است که در سطح $P < 0/0001$ تفاوت معنی‌داری وجود دارد. آزمون شفه روشن می‌سازد که بین آزمودنیهای دختر طبقات

بحث و نتیجه گیری

هدف پژوهش دسته بندی عوامل مؤثر درون مدرسه ای در جذب دانش آموزان به نماز در مدارس است. وجه تمایز عمده این پژوهش با مطالعات دیگری که در این زمینه در ایران صورت گرفته و تعداد آنها هم کم نیست. توجه به بررسی تحلیل عاملی علل جذب دانش آموزان به نماز است. به عبارت دیگر، تحقیقاتی که تاکنون پیرامون نماز انجام شده است به بیان توصیفی و ارائه درصد پاسخگویی آزمودنیها به سؤالات پرسشنامه های خود ساخته محققان پرداخته اند، حال آنکه در پژوهش مؤلفه های ارزشمندی با روش تحلیل عوامل بدست آمده که به ذکر خلاصه ای از آنها پرداخته می شود:

تحلیل پرسشنامه ۷۰ ماده ای برای آزمودنیهای پسر سه عامل نسبتاً منسجم را در ۳۸ ماده بدست می دهد. بررسی عامل اول نشان از آن دارد که گرایشهای تشویقی، محتوای عمده ماده های این عامل را تشکیل می دهند. عامل دوم بیشتر به فعالیتهای تبلیغی-آموزشی به عنوان علل جذب به نماز اشاره دارد و در نهایت ماده هایی که حاکی از حسن روابط

انسانی-آموزشی میان دانش آموزان و کارکنان مدرسه (دبیران، معاونین و مدیر) است، در عامل سوم جمع شده اند. این عامل انسجام خود در مقابل تحلیل عوامل به تفکیک جنس و به صورت کلی حفظ می کند. یقیناً ایجاد یک جو انسان گرایانه میان کادر مدرسه و دانش آموزان، گام مهمی در جهت هدایت جوانان به سوی ارزشهای معنوی خواهد بود. از سوی دیگر، عوامل موجود در پرسشنامه ویژه دختران حاکی از این است که فعالیتهای تبلیغی-مشارکتی به عنوان عامل اول و تأثیر الگوهای مشاهده ای در عامل دوم، وجه تمایز میان دیدگاه دانش آموزان دختر و پسر می باشد. از دیدگاه روانشناسان رفتارگرای شناختی عامل تشویقی مشاهده ای در شکل گیری رفتار از اهمیت ویژه ای برخوردار است بطوری که این روانشناسان الگوی شرطی شدن عامل و یادگیری مشاهده ای را بر دیگر روشهای تغییر رفتار ترجیح می دهند (سیف، سوسن و همکاران؛ ۱۳۷۳، ص ۱۴۷).

بررسی فرضیه های پژوهش حاکی از این است که میان دیدگاه دانش آموزان دختر و پسر از لحاظ عوامل درون مدرسه ای جذب به نماز در پرسشنامه کلی

بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه...

استنباط ضمنی را مطرح کرد که کوششهای تبلیغاتی و یا تشویقی برای جذب این دانش‌آموزان به نماز در مدارس در مقایسه با طبقه متوسط از تأثیر کمتری برخوردار است.

با توجه به یافته جانبی مربوط به عامل حسن روابط انسانی-آموزشی بدان دانش‌آموزان، مقایسه دانش‌آموزان دختر و پسر پایه‌های تحصیلی مختلف و سطوح اقتصادی-اجتماعی متفاوت در این عامل، هیچگونه تفاوت معناداری را نشان نمی‌دهد. به عبارت دیگر، اهمیت این عامل برای همه دانش‌آموزان واجد ارزش ویژه و یکسانی می‌باشد.

با وجود این، برپایی نماز در مدارس وظیفه خطیر و بسیار حساسی است؛ زیرا که مدارس جدای از ویژگیهای منحصر به فرد خود، محل تشویش، اضطراب از امتحان، رقابتهای نگران کننده توأم با شکست و پدیده‌های ناخوشایند دیگری است که هر کدام از آنها به تنهایی قادر به تبدیل محرکهای ختنی به محرکهای شرطی نیرومند فراخوان اضطراب و حالات ناخوشایند روانی هستند. بنابراین، ایجاد اصلاحات بنیادی به منظور تغییر در نگرش دانش‌آموزان نسبت به محیط

تفاوت معنی‌داری وجود دارد. این فرضیه با $t=2/20$ در سطح $P<0/028$ از لحاظ آماری تفاوت معناداری را به نفع دانش‌آموزان دختر نشان می‌دهد. همگام با این پژوهش در تحقیقی که توسط گیلگ و ظروفی (۱۳۷۰) انجام گرفته است، ارتباط بین جنسیت و گرایش به سوی نماز، گزارش شده است.

بررسی امام جمعه و جعفری (۱۳۷۸) بر بیش از پنجاه و دو پژوهش در خصوص نماز به این نتیجه رسیدند که نتایج تحقیقات درباره رابطه بین وضعیت اقتصادی-اجتماعی و گرایش به سوی نماز متناقض به نظر می‌رسد؛ ولی پژوهش حاضر نشان می‌دهد که میان نمرات دانش‌آموزان با وضعیت اقتصادی-اجتماعی مختلف در پرسشنامه کلی، پرسشنامه ویژه پسران و پرسشنامه ویژه دختران در جذب به نماز در سطح $P<0/0001$ تفاوت معناداری وجود دارد.

به عبارت دیگر ارزشیابی دانش‌آموزان با وضعیت اقتصادی-اجتماعی متوسط در هر دو جنس از علل گرایش به نماز در سه پرسشنامه ساخته شده، به طور قابل ملاحظه‌ای برتر از دانش‌آموزان طبقه بالا و پایین است. بطور کلی می‌توان این

مربوط به امور تحصیلی، که در حقیقت مهمترین یافته این پژوهش می‌باشد برای جذب به نماز توصیه می‌شود.

پیشنهادات نظری

- بررسی رابطه میان جو آزادمنشانه در مدرسه بانگشهای مذهبی دانش‌آموزان
- بررسی رابطه میان نگرشهای سهل‌گیرانه یا سخت‌گیرانه معلمان نسبت به مسایل آموزشی با رغبت دانش‌آموزان نسبت به انجام مناسک مذهبی در مدرسه.
- بررسی راهکارهایی که معلمان زن و مرد جهت جذب دانش‌آموزان به نماز بکار می‌گیرند.
- بررسی نگرش ادراک‌شده دانش‌آموزان از گرایش معلمان و مدیران به آیین مذهبی و رابطه آن با نگرش خود دانش‌آموزان نسبت به آیین مذهبی.

مدارس و مناسک مذهبی جاری در آن و همچنین اصلاح الگوهای تعاملی-رفتاری آسیب‌زا میان دانش‌آموزان و کل کادر مدرسه می‌تواند زمینه‌ساز تحولات اساسی در شخصیت دانش‌آموزان شود و نه تنها نگرش آنها را نسبت به صورت ظاهری عبادات در مدارس بهبود بخشد. بلکه در جهتگیری اصولی و نه ریاکارانه به سوی ارزشهای انسانی، آنها را هدایت نماید. در پایان پیشنهادات نظری و کاربردی منبث از این پژوهش ارائه می‌شود.

پیشنهادات کاربردی

- توصیه می‌شود تا برای جذب جوانان دختر و پسر به نماز به ترتیب از الگوهای مشارکتی و تشویقی استفاده شود.
- کاهش جو رقابت تحصیلی و بطور کلی هر گونه اقدامی که تنشهای تحصیلی را کاهش دهد در جذب به نماز مفید است.
- پرهیز از تبعیض در نمره دادن توسط معلمان و احترام گذاردن به نقطه نظرات دانش‌آموزان در جذب به نماز از اهمیت ویژه برخوردار است.
- ایجاد فضای آزادمنشانه در مدرسه و دخالت دانش‌آموزان در تصمیم‌گیریهای

بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه...

ماتریس عاملی چرخش یافته واریماکس پرسشنامه کلی جذب به نماز

سوال	عاملها	عامل یکم	عامل دوم
1. اردو بردن دانش آموزان نمازگزار		0/64	
2. ستاد نماز در مدارس		0/63	
3. وجود پیشنماز روحانی در مدرسه		0/61	
4. برگزاری مسابقات راجع به نماز		0/60	
5. امر به معروف و نهی از منکر راجع به نماز		0/59	
6. همکاری مدرسه با خانواده‌ها راجع به نماز		0/59	
7. مجبور کردن دانش آموزان به نماز		0/58	
8. همیشگی بودن نماز در مدرسه		0/58	
9. اجرای برنامه پرسش و پاسخ راجع به نماز		0/58	
10. شرکت معلمان در نماز		0/57	
11. تشویق کلامی دانش آموزان به نماز		0/57	
12. رابطه خودمآنی میان معلمان و دانش آموزان		0/56	
13. برنامه سخنرانی مستمر راجع به آخرت		0/55	
14. برنامه سخنرانی در صبحگاه راجع به نماز		0/55	
15. شرکت دادن همه دانش آموزان در برپایی نماز		0/55	
16. سخنرانی یک روانشناس راجع به نماز		0/54	
17. وجود نمازخانه مرتب و پاکیزه در مدرسه		0/53	
18. انجام تبلیغاتی از قبیل نصب پوستر و اعلامیه راجع به نماز در مدرسه		0/53	
19. رسیدگی به شکایات دانش آموزان جهت تصحیح مجدد اوراق امتحان			0/79
20. رسیدگی به شکایات دانش آموزان در صندوق پیشنهادات			0/76
21. دخالت دادن نظر دانش آموزان در ترتیب دروس امتحانی			0/75
22. رفتار انسانی معلمان در هر جلسه امتحان با دانش آموزان			0/71
23. خوب درس دادن معلمان			0/70
24. رفع تنش نسبت به مسائل درسی و آموزشی توسط معلمان			0/67
25. چشم پوشی از خطاهای دانش آموزان			0/66
26. پرهیز از تحقیر و توبیخ دانش آموزان			0/65
27. رفتار مناسب کادر مدرسه با مشکلات تحصیلی دانش آموزان			0/60
28. بردن دانش آموزان به نماز جمعه			0/55
29. عدالت معلمان در نمره دادن			0/54
30. آزاد گذاشتن دانش آموزان در اظهار نظر			0/53
31. رفتار محترمانه کادر مدرسه با والدین دانش آموزان			0/53

بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه...

ماتریس عاملی چرخش یافته واریماکس پرسشنامه جذب به نماز ویژه پسران

سؤال	عاملها	عامل یکم	عامل دوم	عامل سوم
۱. افزایش نمره انضباط به علت شرکت در نماز		0/57		
۲. تشویق کلامی معلمان از نمازگزاران		0/55		
۳. تمیز بودن محل نمازخانه		0/53		
۴. اردو بردن نمازگزاران		0/52		
۵. امر و نهی کردن دانش‌آموزان		0/52		
۶. دوستی با افراد خوب در مدرسه		0/52		
۷. سخنرانی راجع به آخرت		0/51		
۸. سخنرانی راجع به نماز توسط خود دانش‌آموزان		0/51		
۹. وجود ستاد نماز در مدرسه		0/51		
۱۰. شرکت دانش‌آموزان در برپایی نماز		0/51		
۱۱. وجود امکانات رفاهی مناسب در نمازخانه		0/50		
۱۲. شرکت پرشور معلمان در نماز		0/50		
۱۳. پی‌گیری جدی نماز توسط کادر مدرسه		0/50		
۱۴. شور و اشتیاق دیگر دانش‌آموزان		0/49		
۱۵. برگزاری نماز در مساجد بیرون مدرسه		0/49		
۱۶. همکاری و مشورت مدرسه با خانواده راجع به نماز		0/48		
۱۷. برگزاری نماز یک روز در میان در مدرسه		0/46		
۱۸. سخنرانی یک روان‌شناس راجع به نماز		0/45		
۱۹. آموزش قرائت و اقامه نماز			0/53	
۲۰. پیگیری جدی مناسک نماز			0/52	
۲۱. پخش فیلمهای ارشادی			0/52	
۲۲. وجود پیش نماز روحانی			0/52	
۲۳. رفتار انسانی معلمان با دانش‌آموزان			0/51	
۲۴. توصیه‌های دبیران هنگام استراحت در کلاس			0/51	
۲۵. بردن دانش‌آموزان به نماز جمعه			0/50	
۲۶. اطلاع رسانی معلمان راجع به ادیان گذشته و فرهنگ اسلامی			0/48	
۲۷. سریع خواندن نماز توسط پیش نماز			0/46	
۲۸. تبادل نظر مدیر با دانش‌آموزان راجع به نماز			0/46	

مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

ادامه جدول ماتریس عاملی چرخش یافته واریماکس پرسشنامه جذب به نماز ویژه پسران

سؤال	عاملها	عامل یکم	عامل دوم	عامل سوم
29. رفع تنش راجع به مسائل تحصیلی توسط معلمان				0/78
30. رسیدگی به شکایات دانش آموزان جهت تصحیح مجدد اوراق امتحان				0/76
31. رسیدگی به شکایات وارده در صندوق پیشنهادات				0/76
32. عدالت معلمان در نمره دادن				0/71
33. پرهیز از تنش در سر جلسه امتحان				0/71
34. چشم پوشی از خطاهای دانش آموزان				0/68
35. پرهیز از هر گونه تحقیر و توهین به دانش آموزان				0/67
36. آزاد گذاشتن دانش آموزان جهت شرکت در نماز				0/67
37. توجه به نظر دانش آموزان جهت ترتیب دروس امتحان				0/64
38. خوب درس دادن معلمان				0/63

ماتریس عاملی چرخش یافته واریماکس پرسشنامه جذب به نماز ویژه دختران

سؤال	عاملها	عامل یکم	عامل دوم	عامل سوم
1. برگزاری مسابقات راجع به نماز		0/640		
2. شرکت معلمان و مربیان در مراسم نماز		0/64		
3. همکاری خانواده با کادر مدرسه در زمینه مسائل دینی		0/63		
4. مشارکت دانش آموزان در برپایی نماز جماعت		0/62		
5. وجود کتابهای آموزنده		0/62		
6. برنامه پرسش و پاسخ راجع به نماز		0/59		
7. برگزاری نماز در مساجد بیرون از مدرسه		0/58		
8. تبلیغاتی از قبیل نصب پوستر و اعلامیه راجع به نماز		0/58		
9. پخش فیلمهای مذهبی ارشادی		0/58		
10. پذیرایی با شیرینی از نمازگزاران		0/57		
11. رابطه خودمانی میان معلمان و دانش آموزان		0/56		
12. تشویق کلامی دانش آموزان به نماز خواندن		0/54		
13. شرکت دادن همه دانش آموزان در برپایی نماز		0/54		

بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه...

14. سریع خواندن نماز توسط پیش نماز	0/54		
------------------------------------	------	--	--

ادامه جدول ماتریس عاملی چرخش یافته واریماکس پرسشنامه جذب به نماز ویژه دختران

سؤال	عاملها	عامل یکم	عامل دوم	عامل سوم
15. استمرار و همیشگی بودن نماز در مدرسه		0/53		
16. شرکت پرشور معلمان در نماز		0/52		
17. توصیه‌های دبیران به نماز حین استراحت در کلاس		0/52		
18. سخنرانی یک روان شناس راجع به اهمیت نماز		0/51		
19. امر به معروف و نهی از منکر		0/50		
20. سخن گفتن از آرامشی که حین نماز به انسان دست می‌دهد .		0/49		
21. وجود نمازخانه تمیز و مرتب		0/49		
22. سخنرانی راجع به نماز توسط خود دانش‌آموزان		0/49		
23. سخنرانی راجع به آخرت و نماز		0/48		
24. ایراد سخنرانی در صبحگاه راجع به نماز		0/47		
25. برگزاری نماز به صورت یک روز در میان		0/47		
26. نماز خوان بودن معلمان و مربیان مدرسه		0/46		
27. بیان مشکلات دانش‌آموزان بین دو نماز		0/46		
28. دوستی با افراد خوب در مدرسه		0/45		
29. تعطیل کردن درس به خاطر نماز		0/45		
30. وجود پیشنماز روحانی			0/61	
31. سخنرانی پیرامون نماز			0/60	
32. شور و اشتیاق دانش‌آموزان به نماز			0/55	
33. شرکت کلیه دانش‌آموزان در مراسم اقامه نماز			0/54	
34. رفتار مناسب نمازگزاران با غیرنمازگزاران			0/50	
35. تعریف کردن خاطرات امامان و پیامبران راجع به نماز			0/49	
36. وجود نظم و انضباط در نمازخانه و صفوف نمازگزاران			0/49	
37. وجود امکاناتی از قبیل جاکفشی، مهر و موکت			0/47	
38. تجربه و تبحر مربی پرورشی			0/47	
39. بردن دانش‌آموزان به نماز جمعه			0/46	
40. صدای دلنشین مؤذن در اذان گفتن			0/46	
41. برپایی نماز در زمان مناسب			0/45	
42. عدالت معلمان در نمره دادن به دانش‌آموزان				0/79

بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه...

ادامه جدول ماتریس عاملی چرخش یافته واریماکس پرسشنامه جذب به نماز ویژه دختران

سؤال	عاملها	عامل یکم	عامل دوم	عامل سوم
43. تأمین جو خالی از تهدید و تشنج در مدرسه				0/78
44. کاهش دلهره دانش‌آموزان از حجم مطالب درسی				0/74
45. رسیدگی به اعتراضات جهت تصحیح مجدد اوراق امتحانی				0/72
46. دخالت دادن نظر دانش‌آموزان در تعیین ترتیب دروس امتحانی				0/68
47. رسیدگی به انتقادات دانش‌آموزان که در صندوق پیشنهادات می‌ریزند .				0/63
48. پرهیز از ایجاد تشنج هر جلسه امتحان				0/62
49. خوب درس دادن معلمان				0/61
50. پرهیز از ایجاد تشنج هر جلسه امتحان				0/59
51. احترام قائل شدن به نظرات دانش‌آموزان				0/58
52. رفتار مناسب کادر مدرسه با مشکلات تحصیلی دانش‌آموزان				0/55

منابع

فارسی

- امام جمعه، سید محمدرضا و جعفری، پروین (۱۳۷۸). نماز در آئینه پژوهش. تهران: نهمین اجلاس سراسری نماز، شهریور ماه.
- حسینی، میر سعید و دلاویز، خلیل (۱۳۷۱). بررسی نگرش دانش‌آموزان دختر و پسر دوره‌های راهنمایی و متوسطه استان مازندران نسبت به اقامه نماز در مدارس شهرستان ساری. طرح پژوهشی اداره کل آموزش و پرورش استان مازندران.
- سواری، کریم (۱۳۸۰). بررسی دیدگاه‌های فلسفی عقیدتی دانش‌آموزان پسر پایه سوم متوسطه شهر اهواز در مورد نماز. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید چمران. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- سیف، سوسن، کدیور، پروین، کرمی نوری، رضا و لطف آبادی، حسین (۱۳۷۳). روان‌شناسی رشد (جلد یک). تهران: انتشارات سمت.
- شولتز، دوان و شولتز، الن (۱۹۹۸). نظریه‌های شخصیت. ترجمه: سید محمدی، یحیی. تهران: انتشارات هما.
- گیلک، عبدالامیر و ظروفی، مجید (۱۳۷۰). تمایل به اقامه نماز. معاونت پژوهشی دفتر مشاوره و تحقیق آموزش و پرورش.
- موسوی، غفور (۱۳۷۸). بررسی رابطه نحوه برپاداری نماز بر اختلالات افسردگی. چکیده تازه‌های تحقیق در دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی ایران. دوره ۷. شماره ۱. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.

انگلیسی